

Lokale energiecoöperaties: nieuwe spelers in de energie

Hans Elzenga & Anne Marieke Schwencke

Sinds 2007 neemt het aantal burgercoöperaties dat zich met energie bezighoudt snel toe. Inmiddels zijn het er ongeveer 150. Het gaat hun om bevordering van duurzaamheid, kostenbesparing, versterking van de lokale economie en de gemeenschap, en een terugkeer naar de menselijke maat. Ze organiseren collectieve inkoopacties, werken aan wind- en zonneparken en aan energiebesparing in woningen en bedrijven. Met de opbrengsten willen ze nieuwe projecten of publieke voorzieningen financieren.

Er wordt vaak gekozen voor de coöperatieve rechtsvorm. Anders dan een stichting of gewone vereniging heeft een coöperatie tot doel om in stoffelijke behoeften van leden te voorzien en kan er eventueel winst worden uitgekeerd aan de leden. Daarnaast hebben de leden zeggenschap over de te volgen koers, en zijn zij medefinancier en daardoor mede-eigenaar van productie-installaties.

Huidige stand van zaken: aantal, activiteiten, betekenis

Eind jaren tachtig waren groepen burgers al bezig om in coöperatief verband windmolens te exploiteren en te financieren. Ongeveer 15 van deze eerste generatie windcoöperaties zijn nog steeds actief. Vanaf 2007 komt een tweede golf coöperaties op gang: TexelEnergie gaat als eerste van start en wordt snel gevolgd door andere initiatieven. Momenteel zijn in vrijwel elke gemeente groepen burgers actief met energie in hun eigen stad, dorp of wijk. Ze organiseren collectieve inkoopacties van zonnepanelen en werken aan grotere collectieve zonprojecten op daken van publieke gebouwen of op een stuk grond. Ze organiseren wijkacties rond energiebesparing, bieden energie- en warmtescans aan en/of bemensen een energieloket voor de gemeente. Sommige initiatieven richten zich ook op het realiseren van windenergie.

Van de naar schatting 500 energie-initiatieven hebben er 150 een energiecoöperatie in juridische zin opgericht; het overige deel bestaat uit informele groepen en dorpsverenigingen. In een recent rapport van de auteurs over energiecoöperaties wordt een overzicht gegeven van de ongeveer 110 coöperaties die begin 2014 actief waren (Elzenga & Schwencke, 2014). De meeste coöperaties hebben minder dan 100 leden, een groeiende middengroep heeft er tussen de 200 en 500 en een klein aantal koplopers heeft er meer dan 1000 (vooral de eerste generatie windcoöperaties). In totaal vertegenwoordigen de wind- en energiecoöperaties tegen de 20.000 leden.

Vooralsnog is de bijdrage van energiecoöperaties aan de duurzame energievoorziening beperkt: ongeveer 3% van de huidige 2700 megawatt windvermogen op land is in coöperatief beheer. Het aandeel coöperatieve zon in de naar schatting

Hans Elzenga & Anne Marieke Schwencke

1000 megawatt piekvermogen die momenteel geïnstalleerd is, is waarschijnlijk nog kleiner; het gaat nu nog vooral om systemen op daken van individuele huiseigenaren.

Motivatie: verduurzaming en versterking van lokale economie en gemeenschap

Burgers houden zich om verschillende redenen met energie bezig. Het gaat hun om verduurzaming van en meer autonomie in de energievoorziening, onafhankelijk van kolencentrales en instabiele regio's zoals het Midden-Oosten en Rusland, maar ook om kostenbesparing en om versterking van de lokale economie en gemeenschap. De coöperaties beogen dat het geld dat huishoudens voor hun energierekening betalen (jaarlijks circa 1800 euro) binnen de eigen gemeenschap blijft en niet meer wegvloeit naar een buitenlandse energieleverancier. Daarmee wil men investeren in nieuwe energieprojecten en lokale publieke voorzieningen ondersteunen.

De energiecoöperaties haken ook in op de behoefte van veel mensen naar lokaal geproduceerde duurzame energie, waarvan gecontroleerd kan worden dat die echt 'groen' is. Die vraag is waarschijnlijk mede veroorzaakt door het in de media breed uitgemeten feit dat de groene stroom van de traditionele leveranciers in veel gevallen grijze stroom is die vergroend is met certificaten van Noorse waterkrachtcentrales. Dergelijke 'sjoemelstroom' leidt op geen enkele manier tot een toename van productievermogen van duurzame energie (CBS, 2014).

De beweging is tevens te duiden als een reactie op de schaalvergroting, privatisering en liberalisering in de energiesector. De overheid heeft zich vergaand teruggetrokken uit een sector die vroeger nog nutsvoorziening was. Nuon en Essent zijn zelfs volledig geprivatiseerd en overgenomen door internationale bedrijven. Sommige coöperaties vinden dat dit te ver is doorgeschoten en zoeken naar een meer menselijke maat en meer zeggenschap over de manier waarop energie wordt opgewekt: *back to basics*. Tegelijkertijd biedt de geliberaliseerde markt – waar burgers sinds 2005 vrij zijn om een energieleverancier te kiezen – ook nieuwe kansen voor bundeling van consumentenmacht. De betrekkelijke kleinschaligheid van duurzame energietechnologieën – vooral zonnepanelen en kleinere windprojecten – brengt duurzame energieproductie binnen bereik van burgercollectieven. Met andere woorden: in de energiesector ontstaat handelingsperspectief voor burgers. Burgers springen in de gaten die overheid en markt laten liggen.

In de praktijk: wens om te professionaliseren, maar zoeken naar verdienmodel

Een relevante vraag is in hoeverre burgercoöperaties er in de praktijk in slagen zich tot een duurzame organisatie te ontwikkelen. Om het op de langere termijn vol te kunnen houden, zoeken veel coöperaties naar een verdienmodel om

stabiele inkomsten mee te verwerven. Winst is geen doel, maar een redelijke *cash-flow* is op enig moment wel noodzakelijk om nieuwe projecten te kunnen financieren en om mensen professioneel in te kunnen schakelen in grotere projecten. Een groot project vraagt immers om veel tijd en inzet, en een redelijke uurvergoeding is dan wenselijk. Vrijwilligersmoeite – wat een risico is voor de continuïteit van de organisatie – ligt anders op de loer. Sommige coöperaties kiezen overigens bewust voor onbezoldigde bestuurs- en werkgroepsleden, omdat ze vrezen anders vertrouwen en draagvlak te verspelen bij hun ‘doelgroep’ (de medebewoners van het dorp of de wijk).

Met uitzondering van de al langer bestaande windcoöperaties en TexelEnergie hebben de meeste nieuwe energiecoöperaties moeite om structureel substantiële inkomsten uit hun activiteiten te verwerven. Ze draaien – mede om die reden – vaak nog volledig op vrijwilligers.

Uit ons eerdergenoemde onderzoek blijkt dat het verdienmodel van de activiteiten die binnen het bereik liggen van beginnende coöperaties aan de magere kant is. Bij het collectief inkopen van zonnepanelen ontvangt de energiecoöperatie van de installateurs een korting van 50 tot 250 euro per verkocht systeem. Voor het organiseren van energiebesparingsprojecten kan een soortgelijk verdienmodel gelden, maar in de praktijk zijn er nog weinig voorbeelden van coöperaties die op deze manier inkomsten verwerven. Een aanzienlijk deel van de coöperaties levert energie door via een zogenoemde wederverkoopconstructie met een bestaande leverancier zoals Eneco of Greenchoice. Daarbij gaat de klant een contract aan met de vergunninghoudende leverancier en treedt de coöperatie als verkoopkanaal op. Voor het aanbrengen van de klanten ontvangt de coöperatie 50 tot 100 euro per klant. Een aantal grotere coöperaties, zoals TexelEnergie, de Amelandse EnergieCoöperatie en deA uit Apeldoorn, genereert hiermee inmiddels een behoorlijke *cashflow*, maar voor de meeste coöperaties is het geen vetpot, omdat zij weinig klanten weten te werven.

Ontwikkeling: grotere productieprojecten

De meeste coöperaties streven ernaar om door te groeien naar een organisatie die niet alleen dergelijke dienstverlenende activiteiten uitvoert, maar die ook grotere wind- en zonneprojecten kan oppakken. Dergelijke projecten sluiten aan bij hun missie om de energievoorziening van hun wijk of dorp te verduurzamen en lokale economische bedrijvigheid te stimuleren, en leveren in principe meer structurele inkomsten op. Dit zijn tevens projecten waarvoor het coöperatieve model duidelijke meerwaarde heeft, omdat er kostbare productiefaciliteiten gefinancierd en beheerd moeten worden, waarbij vragen over eigendomsverdeling en medezeggenschap relevant worden. In de praktijk blijkt het voor veel jonge coöperaties echter lastig te zijn om de overgang van een dienstverlenende naar een energieopwekkende organisatie te maken. Bij windenergie zijn de knelpunten van een andere aard dan bij zonne-energie. We lichten dit in de volgende paragrafen toe.

Windenergie

In het Energieakkoord is voor 2020 een doelstelling van 6.000 megawatt geformuleerd. Om dat te kunnen realiseren wordt windenergie gesubsidieerd met de SDE+-regeling.¹ Dankzij deze regeling is het beheer van windmolens behoorlijk rendabel: per megawatt kunnen de netto-inkomsten tienduizenden euro's per jaar zijn. De windcoöperaties van het eerste uur hebben laten zien dat met het realiseren en beheren van windprojecten een professionele en stabiele coöperatieve organisatie is op te bouwen. Deltawind heeft bijvoorbeeld 1600 leden en 21 windturbines met een waarde van 10 miljoen euro, die grotendeels gefinancierd zijn met leningen van leden. Leden, inwoners van Goeree-Overflakkee, profiteren van een rendement van 5-6% op hun inleg (Deltawind, 2013). Betaalde krachten zorgen voor het onderhoud, beheer en ontwikkeling van nieuwe projecten. Deltawind werkt momenteel samen met windcoöperatie Zeeuwind uit Zeeland (1800 leden) aan de realisatie van het 'grootste burgerinitiatief van Nederland': een windpark van 100 megawatt op de Krammersluizen. Hierbij zal 20 procent van de investering worden ingebracht door burgers.

Het verwezenlijken van windprojecten is echter complex en vraagt om veel expertise, tijd en doorzettingsvermogen. De doorlooptijden zijn lang (8 tot 13 jaar) en er moeten flinke aanloopkosten worden gemaakt voor onderzoeken, inspraakprocedures en mogelijk ook voor rechtszaken. Omdat de meeste jonge coöperaties daarvoor het geld en de ervaring ontberen, zoeken zij vaak samenwerking met ervaren, kapitaalcrachtige projectontwikkelaars, windcoöperaties en energiebedrijven. Die hebben daar op hun beurt belang bij, omdat investeerders als gevolg van een recente gedragscode voor de windsector geacht worden een participatieplan op te stellen dat omwonenden in staat stelt actief deel te nemen in de planvorming en exploitatie van windparken (NWEA, 2014). Volgens een wetsvoorstel voor de Omgevingswet zal een dergelijk participatieplan op termijn zelfs verplicht worden gesteld. Op papier zijn energiecoöperaties een geëigende partij om bij te dragen aan de realisatie van windenergie in hun leefomgeving, aangezien zij een netwerk hebben in de lokale gemeenschap en meestal als missie hebben om die mee te laten profiteren van de inkomsten uit de windmolens. In de praktijk blijkt de inzet van een lokale energiecoöperatie echter geen garantie te bieden dat het met het draagvlak wel goed komt. Ook zij krijgen met weerstand van de bevolking te maken, zoals de Utrechtse coöperatie Energie-U pijnlijk heeft ervaren. Op uitnodiging van de gemeente werkten zij twee jaar aan een windproject op het industrieterrein Lage Weide, maar dit werd vanwege krachtig lokaal verzet uiteindelijk door de gemeenteraad afgeblazen. Energie-U had er toen al veel tijd en geld ingestoken. In de gemeente Houten heeft coöperatie UWind met vergelijkbare tegenstand te maken gehad, maar is het project uiteindelijk wel gerealiseerd. Van

1 SDE+ staat voor Subsidieregeling Duurzame Energie. Deze regeling heeft een gefaseerde openstelling, waarbij het basisbedrag voor de zogenoemde 'vrije categorie' in de eerste fase 7 cent per kilowattuur bedraagt, en bij elke volgende fase met 1 cent per kilowattuur oploopt. Wind op land in windrijke gebieden is rendabel in de eerste fase. Het basisbedrag wordt nog gecorrigeerd voor de stroomprijs op de groothandelsmarkt. Afhankelijk van de groothandelsprijs bedraagt de feitelijke subsidie in de eerste fase 2 à 3 cent per kilowattuur.

belang is dat de gemeenteraad hier tot het einde toe achter het project bleef staan.

Zonnecentrales

De kostprijzdaling voor zonne-energie heeft geleid tot een ware zonrevolutie. Momenteel bedraagt het geïnstalleerde piekvermogen ongeveer 1000 megawatt, en volgens prognoses kan dat toenemen tot ruim 5000 megawatt in 2020 (NEV, 2014). Dat vertegenwoordigt een investeringswaarde van 5 à 10 miljard euro, dat grotendeels door burgers en bedrijven opgebracht zal worden. Waarschijnlijk zal – net zoals nu het geval is – ook in de komende jaren een groot gedeelte van dat vermogen door huiseigenaren op hun eigen dak worden geplaatst. Zij hebben een zeer aantrekkelijk rendement doordat de opgewekte stroom via de zogenoemde salderingsregeling volledig is vrijgesteld van energiebelasting. Voor energiecoöperaties zijn vooral de grotere zonprojecten met levering aan bewoners zonder eigen dak interessant. Net als bij windprojecten werken de coöperaties vaak samen met ervaren zonprojectontwikkelaars, en zijn ze vooral actief als initiators en projectvoorbereiders. Ze zoeken een geschikt dak, onderhandelen met de dakeigenaar, met leveranciers van zonnepanelen en met energiebedrijven, en mobiliseren omwonenden voor collectieve financiering.

Inmiddels zijn in onder andere Lochem, Castricum en Eindhoven aansprekende projecten gerealiseerd. In Haarlem is de coöperatie DE Ramplaan al een tijd bezig met het verwezenlijken van een grote zonnecentrale op een tennishal in de wijk. Andere voorbeelden zijn te vinden in Wijk bij Duurstede op een oude steenfabriek (EigenWijkse Energiecoöperatie) en in Breda langs de snelweg A16 (BredaDuurSaam).

Anders dan bij windenergie is er aan animo onder de bevolking geen gebrek. De meeste mensen staan positief tegenover zonne-energie, en velen zijn bereid er een paar honderd euro in te steken. Van de 500 panelen voor de EigenWijkse Stroomfabriek waren er in één middag al 300 gereserveerd en ook elders heeft men gelijke ervaringen. Voorwaarde is wel dat de deelnemers een redelijk rendement op hun investering halen, bij voorkeur beter dan de rente op een spaarrekening. Hier zit een van de belangrijkste bottlenecks, want anders dan voor zonnepanelen op het eigen dak geldt voor grotere zonprojecten niet de aantrekkelijke salderingsregeling. Weliswaar komen initiatieven die in coöperatief of in VvE-verband in zonnecentrales investeren sinds begin 2014 in aanmerking voor een verlaagd tarief op de energiebelasting via de zogenoemde 'postcoderoosregeling', maar in de praktijk is de korting onvoldoende voor een rendabele *business case*. Ook is er veel discussie over de uitvoerbaarheid en de complexiteit van deze regeling. Op dit moment komen dit soort projecten alleen van de grond door de actieve inzet van vrijwilligers, gratis dakgebruik en actieve steun van gemeenten. Veel coöperaties zijn daarom in 2014 'uitgeweken' naar de SDE+-regeling. Ze hebben daarbij gewacht tot de opening van de laatste fase van deze regeling, omdat

Hans Elzenga & Anne Marieke Schwencke

de meeste projecten pas dan echt rendabel zijn.² Niet alle aanvragen zullen echter gehonoreerd kunnen worden: in totaal zijn 3552 aanvragen voor zonnecentrales ingediend, waarmee het beschikbare budget van 3,5 miljard euro met 1,6 miljard euro werd overtekend. Dit grote aantal aanvragen laat overigens zien dat niet alleen energiecoöperaties actief zijn in deze markt.

Toegevoegde waarde van de coöperatie als ondernemingsvorm

Productie van energie

Zoals eerder is opgemerkt, bewijst de ‘coöperatie als ondernemingsvorm’ haar waarde vooral als er activiteiten ontstaan waarbij vragen over organisatie van zeggenschap, eigendom en financiering gaan spelen. Dit is vanwege het kapitaalintensieve karakter zonder meer het geval bij eigen productie van energie.

Het basismodel voor een *productiecoöperatie* is relatief eenvoudig en is al meer dan 20 jaar praktisch bij de windcoöperaties. Ter financiering van nieuwe productie-installaties verstrekken de leden een lening aan de coöperatie en ontvangen daarvoor een aantrekkelijke rente. De coöperatie is juridisch en economisch eigenaar van de installaties. Een deel van de winst vloeit in een fonds voor nieuwe lokale projecten. De leden beslissen over de bestemming van deze gelden. Meestal geldt: *one man, one vote*, maar zeggenschap kan ook proportioneel zijn naar rato van inleg of soort lidmaatschap. In dit model investeren leden via de coöperatie in *alle* projecten.

Het is ook mogelijk om voor elk nieuw project een *projectcoöperatie* op te richten die dan als satellieten onder de moedercoöperatie kunnen hangen. Het voordeel is dat leden van de moedercoöperatie in dat geval kunnen kiezen aan welk project ze zich financieel verbinden. Sommige leden willen bijvoorbeeld wel zonprojecten financieren, maar geen windprojecten. Voor grotere kapitaalintensieve projecten worden met het oog op risico's ook wel bv's opgericht waarvan de moedercoöperatie de enige of één van de aandeelhouders is. De oorspronkelijke coöperatie treedt dan op als initiatiefnemer, projectvoorbereider en aanjager, maar is niet altijd meer de eigenaar van de installatie.

Collectieve zon- en windprojecten worden steeds vaker mede via *crowdfunding* platforms gefinancierd. De Windcentrale was de eerste die hiermee begon in 2011. ‘Winddelers’ investeren in een bestaande windmolen en vormen samen een projectcoöperatie. Voor zonne-energie is de ZonneWijde uit Breda – een initiatief van de lokale energiecoöperatie BredaDuursaam – een mooi voorbeeld. Daarbij gaat het om een gepland zonnepark van bijna 7000 panelen vlakbij de A16. Daarmee is een investering gemoeid van 3 miljoen euro. In korte tijd hebben 493 deelnemers meer dan 500.000 euro bij elkaar gebracht.

Duidelijk is dat er verschillende modellen aan het ontstaan zijn voor de zeggenschap over de productie-installaties, de verdeling van winsten en de cofinanciering.

² Zie de vorige voetnoot voor meer uitleg over de gefaseerde openstelling van de SDE+-regeling. Het basisbedrag in de laatste fase bedroeg in 2014 14,7 cent per kilowattuur.

ring door burgers. Op welke manier dit zich verder zal ontwikkelen, moet nog blijken.

Handel in duurzame energie

Een tweede, kapitaalintensieve activiteit waar de coöperatieve rechtsvorm meerwaarde heeft, is de handel in hernieuwbare energie die rechtstreeks op de groothandelsmarkt is ingekocht. Daarbij is de marge ongeveer drie keer zo hoog als bij de eerdergenoemde wederverkoopconstructie. Voor de handel en levering is echter een leveranciersvergunning vereist, en om die te krijgen moet een organisatie aantonen voldoende organisatorische, financiële en technische kwaliteiten in huis te hebben. Alleen de coöperaties DE Unie en NLD Energie beschikken sinds ruim een jaar over een eigen leveranciersvergunning. DE Unie is voortgekomen uit een samenwerking tussen TexelEnergie en de WindUnie (een coöperatieve vereniging van windmoleneigenaars) en is landelijk actief. NLD Energie is ontstaan vanuit de samenwerking tussen Friese, Groningse en Drentse coöperaties, en is actief in Noord-Nederland. Opvallend is de getrapte zeggenschapsstructuur, waarbij lokale coöperaties zijn aangesloten bij provinciale coöperaties die op hun beurt lid zijn van NLD Energie. De winst wordt teruggesluisd naar de lokale coöperaties, die hiermee nieuwe energieprojecten of sociale projecten realiseren. Deze partijen benadrukken het belang van zeggenschap over de handelsketen en de onafhankelijkheid van commerciële bedrijven.

Inmiddels betreden ook andere, niet-coöperatieve leveranciers deze nichemarkt voor lokale energie. Nieuwe commerciële spelers met innovatieve concepten treden daarin op als concurrent of als zakelijke partner voor de coöperaties. Een voorbeeld is het digitale handelsplatform VandenBron, waar consumenten rechtstreeks energie kunnen inkopen bij een producent van zonne- of windstroom. Komende jaren zal blijken hoe deze markt zich verder ontwikkelt.

Interactie tussen energiecoöperaties en de overheden

In verschillende beleidsdocumenten van de bij het energie- en klimaatbeleid betrokken ministeries (BZK, IenM, EZ en Financiën) wordt aangegeven dat men de bijdrage van 'de energie samenleving' aan het verwezenlijken van de beleidsdoelen belangrijk vindt en wil ondersteunen. Concreet vertaalt deze steun zich in de speciaal op coöperaties en VvE's gerichte postcoderoosregeling en de vereenvoudiging van de wetgeving rond levering van elektriciteit en gas in het kader van STROOM.³ We hebben al aangegeven dat er vanwege de magere *business case* en complexiteit echter nog nauwelijks gebruik wordt gemaakt van de postcoderoosregeling.

De interactie tussen energiecoöperaties en de overheid is ook tastbaar op gemeentelijk niveau. Uit ons eerdergenoemde onderzoek bleek dat er in alle onderzochte casussen regelmatig contact is tussen de energiecoöperaties ener-

3 Stroomlijnen, optimaliseren en moderniseren.

zijds en gemeentebtenaren en -bestuurders anderzijds. Dit is begrijpelijk omdat de coöperaties en de gemeenten gedeelde belangen nastreven in het verminderen en het verduurzamen van energiegebruik en het versterken van sociale cohesie en lokale economie, en ze elkaar op bepaalde vlakken nodig hebben bij de realisatie daarvan.

Bijna alle gemeenten hebben zichzelf ambitieuze klimaat- en energiedoelen gesteld, maar missen zelf de mankracht en middelen om daar handen en voeten aan te geven. Feitelijk hebben ze alleen rechtstreeks invloed op hun eigen vastgoed en wagenpark. Gemeenten willen meestal niet zelf investeren in de opwekking van duurzame energie, en voor energiebesparing in de bestaande woningvoorraad bestaat geen dwingende regelgeving waar eigenaren en verhuurders aan moeten voldoen. Uit de recente *Gemeentelijke Barometer Fysieke Leefomgeving* van Haskoning en de VNG blijkt dat 70 procent van de gemeenten geen actieve financiële rol voor zichzelf ziet in de verduurzaming van de lokale energievoorziening. Ze zien hun rol als 'passief faciliterend' en 'beleidsmatig, richtinggevend en regulerend' (Holmaat & Robben, 2014). Gemeenten zijn dus vergaand afhankelijk van anderen om hun doelen te realiseren, en veel gemeenten zien daarbij een belangrijke rol weggelegd voor energiecoöperaties. De argumentatie is meestal dat de energiecoöperaties op meer draagvlak kunnen rekenen dan de gemeente, en bovendien goed georganiseerd, deskundig en betrokken zijn en over een goed lokaal netwerk beschikken. Sommige gemeenten stellen zelfs als voorwaarde dat geplande windmolens coöperatief ontwikkeld worden. Maar ook op het gebied van energiebesparing in de bestaande woningvoorraad maken gemeenten gebruik van de diensten van energiecoöperaties. Zo werkt coöperatie deA uit Apeldoorn met de gemeente Apeldoorn aan huiskamersessies, onderhouden energiecoöperaties in Deventer en Arnhem een energieloket voor gemeenten en ontwikkelt EC Schijndel een energiebesparingspakket voor bewoners (WattNu).

De meeste gemeenten proberen de energiecoöperaties zo goed mogelijk te faciliteren, bijvoorbeeld door bepaalde proceskosten te betalen, een vergaderruimte en de communicatiekanalen van de gemeente beschikbaar te stellen, te coachen en te verbinden, een startsubsidie of -lening te geven, haalbaarheidsstudies te betalen, of ze (kleine) betaalde opdrachten te geven. Meerdere gemeenten stellen dakoppervlak van hun vastgoed gratis beschikbaar voor zonprojecten.

Het feit dat beide partijen bereid zijn tot samenwerken, betekent echter niet dat de samenwerking in alle gevallen probleemloos verloopt. Bij projecten die substantieel tijd vragen van de energiecoöperaties, is de beperkte mogelijkheid van gemeenten om de energiecoöperaties een reële vergoeding te geven voor hun diensten een knelpunt. Daarvoor worden verschillende redenen genoemd, onder andere dat het beschikbare budget klein is, de aanbestedingsregels het niet toestaan om onderhands opdrachten te gunnen of dat het beschikbare geld geoormerkt is voor het project, en niet voor de diensten van de energiecoöperatie. De energiecoöperaties komen soms voor een lastige keuze te staan: meedraaien met door de gemeente geïnitieerde projecten en voor weinig tot geen geld een forse inspanning leveren, of autonoom blijven en vooral kleine projecten draaien. Het

risico dat de energiecoöperatie een goedkoop uitvoeringsorgaan wordt van de gemeente, is niet geheel denkbeeldig. Vrijwilligersmoeheid ligt dan op de loer.

In het geval dat de coöperaties grotere zon- en windprojecten oppakken, wordt de relatie met de gemeente bepaald door de formele taken en verantwoordelijkheden in het kader van de ruimtelijke ordening. Een potentieel knelpunt in deze relatie is dat gemeenten bij projecten die impact hebben voor omwonenden, niet altijd automatisch de kant van de energiecoöperatie kunnen kiezen. De gemeente is immers volgens wettelijk vastgelegde participatie- en inspraakprocedures (omgevingswet, welstand, monumentenzorg) verantwoordelijk voor een zorgvuldige afweging van belangen. Deze afweging zal niet altijd in het voordeel van de energiecoöperatie uitpakken, zoals blijkt uit het eerdergenoemde windproject in Utrecht.

Conclusie

Gezien het groeiende aantal zeer gemotiveerde energiecoöperaties kan de toekomstige bijdrage van deze organisaties aan de energietransitie aanzienlijk zijn, maar dan moet er wel zicht zijn op rendabele zonprojecten en haalbare windprojecten. Anders blijft hun bijdrage beperkt tot incidentele acties in de wijk voor woningisolatie en collectieve inkoop van zonnepanelen. Ondanks alle bestuurlijke aandacht voor de 'energieke samenleving' is het handelingsperspectief voor eigen energieopwekking echter nog tamelijk beperkt.

Voor zonne-energie heeft vooral de rijksoverheid de sleutel in handen om het handelingsperspectief te vergroten, omdat zij met de stimuleringsregelingen de financiële randvoorwaarden bepaalt. We hebben laten zien dat de nieuwe postcoderoosregeling nog onvoldoende financieel rendement biedt, en dat het onzeker is of men een positieve beschikking krijgt voor SDE+-subsidie. De rijksoverheid zou daarom kunnen overwegen om deze regelingen voor energiecoöperaties aantrekkelijker en/of toegankelijker te maken.

Voor windenergie biedt het feit dat het krachtens de Omgevingswet binnenkort verplicht is een participatieplan op te stellen kansen voor energiecoöperaties, omdat het professionele ontwikkelaars stimuleert om samen te werken met lokale coöperaties. Dit is een stevig spel met grote belangen waarin jonge coöperaties zich steeds vaker laten bijstaan door ervaren windcoöperaties. Voor het slagen van windprojecten is actieve steun van de gemeente wel een belangrijke voorwaarde. Als de lokale politiek eenmaal heeft vastgesteld dat een concreet windproject op een specifieke locatie wat hen betreft gewenst is, dan zou de gemeente de coöperatie in het debat met tegenstanders actief moeten bijstaan. En als het project dan uiteindelijk toch niet doorgaat, zou een coöperatie gecompenseerd moeten worden voor de voorbereidingskosten. Als gemeenten dit als normaal ondernemersrisico beschouwen, is de kans klein dat energiecoöperaties zich in de toekomst nog actief zullen inzetten als (mede)ontwikkelaars.

Hans Elzenga & Anne Marieke Schwencke

Een bottleneck in de relatie met gemeenten lijkt te zijn dat zij nog geen duidelijke visie hebben ontwikkeld op hun eigen rol in de energievoorziening en op de rol en het belang van burgercoöperaties. In de praktijk leidt de dubbele doelstelling van ‘ondernemende burgerinitiatieven’ nogal eens tot verwarring: zijn het nu burgers die zich belangeloos inzetten voor de gemeenschap of marktpartijen die uit zijn op eigen winst? Als het goed is, zijn de burgercoöperaties organisaties waar ondernemerschap, winst en maatschappelijke doelstelling hand in hand gaan. Wat dat betreft verschillen ze van commercieel opererende partijen die de revenuen vooral aan hun aandeelhouders uitkeren, en niet aanwenden om de lokale gemeenschap en economie te versterken. Op grond van dit verschil zijn soepelere voorwaarden voor opdrachtverlening door gemeenten volgens ons wel gerechtvaardigd. Het zou in ieder geval goed zijn als er heldere criteria zouden komen voor ‘maatschappelijk aanbesteden’.

Literatuur

- CBS. (2014). *Hernieuwbare energie in Nederland 2013*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Deltawind. (2013). *Jaarbericht Deltawind 2013*. www.deltawind.nl/docs/item/247.
- Elzenga, H.E., & Schwencke, A.M. (2014). *Energiecoöperaties: ambities, handelingsperspectief en interactie met gemeenten; de energieke samenleving in de praktijk*. PBL en AS I-Search.
- Holmaat, L. & Robben, D., et al. (2014). *Gemeentelijke Barometer Fysieke Leefomgeving 2014*. Royal Haskoning en VNG.
- NEV. (2014). *Nationale Energieverkenning 2014*. ECN, PBL, CBS en RVO.nl.
- NWEA. (2014). *Gedragscode draagvlak en participatie wind op land*. Nederlandse Wind Energie Associatie (NWEA), Stichting De Natuur- en Milieufederaties, Stichting Natuur & Milieu, Greenpeace Nederland.